

BOQONNAA AFUR

HANDHUURAA QABEENYA ARSII

Handhuuraa Qabeenna Uumamaa

Gosti Oromoo Arsii gosoota Oromoo qabeenna uumamaatin badhaadhan keessaa isa tokko. Isa kanas *qabeenna lafa keessaa fi lafa gubbaa* jennee ilaaluu dandeenna.

Qabeenna Uumamaa kan lafa keessaa

yoo laalle albuuda akka maarbilee, biyyee adii, diimaa, daalacha, bulee, magaala, humna hoo'aa lafa keessaa kan ibsaan irraa madduu danda'u/Geo termal/ Tero Mooyyee, Aartuu, Sooqidda naannoo Hara gadab, Haroo shaallaa kan Boojiin irraa argamuu fi k.k.f caqasuu dandeenna.

❖ Horaawwanii fi Aartuuwwan

- ♣ Hora ZuwaayBaatu
- ♣ Haroo Madda Walaabuu..... Aanaa Dallo Mannaa
- ♣ Aartuuwwanii Teromooyyee.....Aanaa wandoo
- ♣ Gi'otarmaalii Teromooyyee.....Aanaa Wondoo
- ♣ Hara Laangannoo.....Aanaa Nageellee Arsii
- ♣ Hora Mandi'aa..... Aanaa Nageellee
- ♣ Hora Damba..... Shaallaa

- ♣ Aartuuwwan Wondoo..... Aanaa Wondoo
- ♣ Aartuuwwan Hangeettuu..... Aanaa Harannaa Bulluq.

Qabeenna Uumamaa kan lafa gubbaa

Biqiltuuwwan dawaa garagaraatif oolan

keessaa fakkeenaf: - Muka heexoo raammoo heexotiif dhugan, Ebicha, Hindheessa, Kokkolfaa, Qumbii, Harooressa, Woleensuu, Abbayyii, Hadiidaa, Doddotii, Handoodee ittiin miicatan, ejersa ittiin qoraafatan, Tuulaa fi Garambaa ittiin qayyatan, Qundhii dubartiin ulattu, Xooshinee, Hixichoo, Sunkurtaa, Hanaaqaa, Suunfaa, amsuudaa gurraacha, hancuura, Goondie, Hiddii loonii, gaalee fiitii, inaarii, makkaniisa, kaaroo, Gunaa muka nama dhibameen ulan, muraasa isaanii kaasuu dandeenna.

Gaarren, Tulluuwwan fi Laggeen Arsii Keessaa

Akkasumatti gaarren heddu Arsiin qabdu keessaa: - gaara Kubbaayyoo, Tulluu Baatuu, Tulluu Diimtuu, gaara honqoolo, gaara kaakka, gaara koobduro, gaara Cilaaloo, gaara kotoo, tulluu wadubbataa ykn Harichoo, Gaara Duuroo fi gaara silanchoo kan Aanaa kokkosaa fi Aanaa Dodolaa jiddutti argamuuf akkasumas kan maqaan isaanii hanqinna odeeffanootiin otoo hin ka'in hafan heddu ta'uun ni mala.

Gaarren adda addaa

- ♣ Gaarren -----Baalee
- ♣ Gaara Dilfaqaar-----Doddotaa
- ♣ Gaara Saannatee -----Goobbaa
- ♣ Gaara Daadimoos -----Gooroo fi Barbaree
- ♣ Gaara Laadamoo -----Bulluq
- ♣ Gaara Kotoo -----Dodolaa
- ♣ Gaara Koobduroo-----Dodolaa
- ♣ Gaara Abaaroo -----Wondoo
- ♣ Gaara Gorxee -----A/ Dodolaa
- ♣ Gaara Goonii -----sawweenaa
- ♣ Gaara Kaakkaa aanaa -----Qoree, Asaasafi Boqqojjii
- ♣ Gaara Honqooloo -----Boqqojjii
- ♣ Gaara Abalqaasim: -----Dirree Sheek Huseen
- ♣ Gaara Kubbaayyoo-----Baalee
- ♣ Gaara Teromooyyee -----A Heexosaa
- ♣ Gaara Guurii -----Heexosaa

♣ Gaara Dabbullaa Biluu -----Doddotaa

♣ Gaara Cilaaloo -----Asallaa fa'a kaasuu dandenna.

Tulluuwwan adda addaa

♣ Tulluu Saallanii aanaa Heexosaa

♣ Tulluuwwan Dodolaa

♣ Tulluu Ambalaa

♣ Tulluu Kormaa Dodolaa

♣ Tulluu Goforee Kofalee

♣ Tulluu Dammaa Dodolaa

♣ Tulluu Meexamaa aanaa Dodolaa

♣ Tulluu Seemmaa aanaa Qoree

Laggeen Garagaraa

♣ Laga Yaadot;

♣ Laga Walmal; aanaa Bidiree

♣ Laga Weeb; aanaa Diinshoo

♣ Laga Waabee; aanaa Kokkossaa naannawa magaala Hoogisoo,
iddoo Ilka jedhamtuu ka'a

Laga Waabee

♣ **Laga Gannaale:** - Looggitaa irraa ka'ee iddoowwan gara garaa kan akka naannoo Sidaamaa qaxxaamuree Arsii Baalee fi Arsitti yoo deebi'u Gannaale jedhama.

Hambaalee Qabeenyaa Uumamaa, Aadaa fi Seenaa

Hambaaleen uumamaa, uumamaa fi aadaa akkasumas aadaa fi seenaa ta'anii ka ummata Arsiitiin qalaqamanii fi ergifannaan fudhataman, ka yeroo ammaa tajaajila guddaa karaa hundaanuu kennaa jiran lakkaayanii fixuun yoo dadhabamellee, isaan keessaa hamma tokko ykn muraasa isaanii maqaa dhahuun

barbaachisaa dha. Kana yegguu jennu isaan kuniyyuu akaakuu garagaraa ka qaban yoo ta’u akka armaan gadii kanatti addaan baafne ibsuu dandeenna.

Hambaalee Holqaa qabatamoo uumamaa fi aadaa (The Natural - cultural heritages)

- ♣ Holqa Heebboo Heeraroo
- ♣ Soof Umar Walmal
- ♣ Soof Umar Guutoo
- ♣ Holqa Waadubbataa

Hambaalee qabatamoo Aadaa fi seenaa (cultural & historical Heritages)

Qabeenyi Arsii kun akkuma isa asii olitti handhuuraa qabeenya Arsii kan uumama jennee ibsine ammas mata-duree kana jalatti, hambaalee seenaa qabatamoo fi qabatamoo hin taane (tangible & intangible historical heritages) fi hambaalee aadaa qabatamoo fi qabatamoo hin taane (tangible & intangible cultural heritages) ibseera. Fkn kan seenaaa dirree Sh/Huseen, Siidaa Aanolee fi akkasumas kan aadaa Sirna gadaa, Irreecha, Muuda Gadaa fi Muuda Qaalluu fa’a yoo ta’u baldhinna ibsaa kan keessa mata-durichaa akka armaan gadii kanatti kaayera.

Hambaalee Aadaa fi Seenaa Qabatamoo (Cultural-historical heritages)

A. Gamoo, siidaawwanii fi Paarkiiwwan

- ♣ Dirree Sheek Huseen
- ♣ Siidaa gootota Aanolee
- ♣ paarkii Dilfaqaar
- ♣ Paarkii Diinshoo
- ♣ Paarkii Shaalla fi Abijaataa

Paarkii Shaallaa fi Abijaataa

Hambaalee Meesha Aadaa, seenaa fi Duudhaan wolqabatan

Hambaalee Meeshaa Aadaa Qabatamoo

- ✓ Kornyee, Qorii shandhee
- ✓ Buqqee, urgooo, Boraatii
- ✓ Baarree, Orooboo
- ✓ Xuunxoo, Gabataa
- ✓ Killa, Ciicoo
- ✓ Okolee fi Quudii
- ✓ Carfii fi Sabaree unsiisaa
- ✓ Mooqqaa/ fal'aana
- ✓ Buudaa fi Orfoo
- ✓ Lootii fi bonkoo
- ✓ Idee fi Waabaa
- ✓ Qorii fi Shaatee
- ✓ Qoloo fi Madaala
- ✓ Elemtuu fi Guchuma

Hambaalee hin qabatamne kan Duudhaa Oromoo Arsii (Intangible gadaa heritages)

-Aadaa -Waaqeffannaa -Heera -Seera -Baye-bayee

-Amantii - Safuu -Duudhaa - S/Gadaa -sirba aadaa

-Gadaa - Hibboo -Sirna Gadaa -Sirna Ateetee -Urursuu

-Koottu dhufe - Oduu-durii -Weedduu -S/muudaa-tapha Foollee

-Woyyooma -Uumaa -Mammaksa -Geerarsa

Hambaalee qabatamoo hin taane Gootummaa Muldhisan

- Waraana Aanolee - Injifannoo waraana Aanolee
- Lola Malka Dhaaree - Lola Arbaa Guugu
- Injifannoo Dhoombirii - Qabsoo Arsii Baalee
- Injifannoo Siree - Injifannoo Doddotaa
- Qabsoo Oromoo - Qabsoo Qeerroo
- Warraaqsa ummataa - Injifannoo malkaa Amaaraa